

A csiki fenyő miért integet,
Ha közeledni érzi a telet
S ha beköszönt az ősz után a tél,
A Királyhágón miért ül meg a szél.
Miért csillog a Retyezát hava,
Miért szomorú a tilinkó szava.
S miért könnyezik pásztor e bús dalán
A lucfenyő a Nyegoj oldalán.

A tiszafa miért olyan vaskemény
A gyergyói havasok peremén.
S a sziklán, mely oly elhagyott, kopár,
Miért virít a havasi gyopár.
A Gyilkos tóba rohanó patak
Honnan hord annyi ezüstös halat.
Küküllő mentén miért nehéz a bor
S a Körös sodra miért zakatol...

A Bucsecs tetőn felgyúló tüzek,
S a Szamos partján hajlongó fűzek
Mind szent varázsod hirdetik nekem
Erdély-anyám s öledbe hull fejem...
S ha sorsom egyszer Tőled elvezet
Megcsókolom majd drága földedet.
S a por, mi akkor arcomra tapad
A szemfedőm lesz messzi hant alatt!

Ismeretlen költő

*****

Dr. H. Tóth István kandidátus, egyetemi vendégoktató

Olvassuk együtt!

Petelei István: Csifő fráter és a lova

Az író, Petelei István (1852-1910) a méltatlanul elfeledett magyar írók körébe tartozik, pedig világirodalmi mértékkel mérve is a századforduló legjelentősebb hazai, műfajteremtő alkotói közé tartozott. Ma már a nevét sem ismeri az átlagos olvasóközönség.

De ki is volt Petelei István?

Erdélyi örmény-székely keverék családban született 1852. szeptember 13-án. Élete nagy részét Kolozsvárt és Marosvásárhelyt élte le. Író, hírlapíró, aki 1886-ban megindította és szerkesztette a „*Kolozsvár*” című lapot. Elismert, olvasott íróként sem igen publikált fővárosi lapokban. 1888-ban ő hívta életre az *Erdélyi Irodalmi Társaságot*. Az olvasás, a nyelvtudás, a művészetek szeretetét s pártfogását otthonról, sokgyermekes családjából vitte magával. Filozófiai és teológiai problémák foglalkoztatták, ám ezeknek hirtelen hátat fordítva az építészet iránt érdeklődött a pesti műegyetemen. E tapogatózás, említésre érdemes kísérlet után a történelem és a régészet foglalkoztatta a bölcsészkaron. Az innen továbbragadó új élmény sem sokáig váratott magára, ez lesz a természettudomány. DARWINnak a leszármazással kapcsolatos tanai nyomán egészen közel került ahhoz a biológiai determinushoz - hitvallója is lett -, amely azidőtájt ZOLA naturalizmusát formálta. Am ifjúsága ezen eszméitől Petelei később eltávolodott.

Az 1880-as évektől fellépők, egy új nemzedék: GOZSDU ELEK, PETELEI ISTVÁN,

GÁRDONYI GÉZA, PAPP DÁNIEL, TÖMÖRKÉNY ISTVÁN mellett BRÓDY SÁNDOR a társadalom valóságos problémáit felölelő, az élet valódi képét mutató realizmus jelszavát vallották. E prózairók alkotói munkafolyamatát bizonyíthatóan TURGENYEV szelleme hatotta át, eszméi, művészi módszerei otthonra leltek a magyar novellisták körében is.

Ebben az időben a magyar regény világában is új fejezet van kibontakozóban, hiszen sor kerül a lélektani valóság behatóbb megismerésére, sőt feltárására, a társadalmi problémák új szempontú megközelítésére, elemzésére. A 19. század végének olyan új irányzata, mint a költészeti szimbolizmus - és annak prózai párhuzamai - szükségesnek mutatkozott a magyar irodalomban is. Ekkortájt növekszik meg a novella szerepe. Mire alkalmas ez a műfaj? Kétségtelenül a drámaibb, a tömörítettebb, a kifejezés új eszközeivel élő mondanivaló megszólaltatására képes ez, az irodalmunkban is reprezentatív műfajjá váló közlési forma. Méltó párjává formálódott líránknak, hiszen világirodalmi színvonalú alkotások születtek, így Petelei István művészetében is, aki mint író a kispikának, közelebbről *a tárcanovellának* és *a karcolatnak*, *a rajznak* volt kitűnő mestere.

Tanári diplomával érkezett vissza Erdélybe Petelei, fásasztotta őt Budapest zaja, az elidegenítő tülekedés, s ezután a „nép-nemzeti irodalom” eszményeit mint szellemi örökséget akarta kamatoztatni új törekvései kimunkálásában. 1880-91 között felváltva szerkesztette a „Kelet”-et, a „Kolozsvár”-t, a „Kolozsvári Közlöny”-t. Hamarosan azonban csak az irodalomnak szentelte alkotó energiáit. Életszerű, igazi figurákat teremtett. Tragikus hangvétellő novellái dinamizmusukkal ragadják meg a mai olvasót is. A fegyelmezetten szűkszavú író valóságábrázoló igénnyel fordult a korabeli társadalmi problémák felé, amelyekről szépítés és illúziók nélkül, megrázóan, tömör, lírai hangon szólt. Műveinek színhelye többnyire a Székelyföld. Elsősorban az erdélyi kisvárosok és falvak, illetőleg a bennük élő polgárság és parasztság életét tárta fel. Szatirikusan mutatta be a polgárság olyan tulajdonságait, amelyeket a műveletlenséggel hozott kapcsolatba, nevezetesen az úrhatnamságukat, a pöffeszkedésüket. Ugyanakkor mély együttérzéssel ábrázolta a társadalomból kizártak, a törvénytelen gyermekek sorsa mellett a kisémmizett erdélyi falusi nép életét. Ezek a hősei póztalanok, egyszerűek, dolgozók, az életük gyakran lemondással, halállal, lelki megsemmisüléssel fejeződik be. A pénz megrontó hatalmát különösen az elbukott, lejtőre jutott lányok sorsában látatja, így a „Gát a lejtőn” vagy a „Csíkos szöttes”-ben. Az 1894-ből való „Mezőségi út” című kitűnő, irgalmatlanul őszinte, merész hangú *útijegyzetében*, *szociográfiájában* számolt be a 19. század vége parasztságának problémáiról. Mindezekkel együtt a finom lélekrajz s a komor, tragikus balladai szerkesztés és hangulat is jellemzi írásait. Egyetlen regénye, az „Egy asszonyért” történelmi regény.

Petelei írásait szerzőjük életében tartózkodóan fogadták. Úgy vélekedtek - többek mellett maga GYULAI PÁL is, aki rendíthetetlenül és kérlelhetetlenül „sötétenlátás”-sal vádolta őt -, hogy a Petelei által ábrázolt világ szükségtelenül komor, bizonyára (így a kortársi polgári irodalombírálok) az író beteges lelkiállata miatt.

Kéri József, az író avatott ismerője így foglalta össze meglátásait: „Petelei mély érzése, őszinte, becsületes igazságérzete, a szegények, elesettek iránt tanúsított humanizmusa, meleg együttérzése új szint jelent a magyar realista irodalomban.” Hogy vérbeli realista, kitűnik az a Jakab Ödönhöz 1880. augusztus 1-jén keltezett leveléből is: „Várj csak Ödön! Megéred te még azt, hogy az én kisvárosi életképeimet olvasni fogod. Turgenyev írt az erdőről. Ő az erdőt ismerte. A vadakat és a madarakat. Én a városról írok. Ezt én ismerem: vadaival, madaraival egyetemben!”

Gyakorta szokás Petelei művészetében felfedezni, meglátni a hasonlóságot CSEHOVVAL, TURGENYEVVEL, esetenként még az ifjú GORKIJJAL is. A műfaji megoldás mellett az egyszerű kisemberek szomorúságának, apró örömeinek ábrázolásában is sok a rokon vonás CSEHOV világa, TURGENYEV udvarházai, GORKIJ éjjeli menedékhelyeinek lakói és Petelei írásművészete között.

Diószegi András a korszak reprezentatív műfajáról, a novelláról értekezvén azt tárja fel, hogy miért éppen ebben alkotott kiválót irodalmunk legnyomasztóbb hangvételű írója. Az úgynevezett pszichológiai novella hőse - visszaemlékezvén - a cselekményt a múltban, tulajdonképpen előidejűen játssza, a „múlt” és „jövő” idősíkja a homályban marad, ezáltal a kritikus pillanatok, a „jelen” idejű végzet-tragédiának a beteljesülését láthatjuk, igazolja ezt az önmagával leszámoló Bogdán Gyuri története is. A tárcanovella egy alak vagy embercsoport jellemének, sorsának a rövid, gyors cselekményes formában való bemutatására képes számtalan formai megoldással, jellemzője a hézagosság, ezáltal hasonlíthat a ballada kihagyásos, szaggatott, szuggesztív előadásmódjához; álljon majd itt példának okául Csifó fráter megható ragaszkodása!

Az elmondottakkal is kapcsolatban ekképpen írt NEMESKÜRTY ISTVÁN összegezést Petelei Istvánról. „Tudatosan törekedett a lélektanilag részletesen indokolt, kerek, zárt beszélytípusra, amelyben tényleg remekelt is.”

Európai látókörű írók novelláiban a hangsúly a külvilág eseményeiről a lélekben zajlókra esik. A kritikus pillanat kap döntő szerepet, lényegében tételmondatban a mű élén. HERCZEG GYULA „meredek kezdés”-nek minősíti ezt a megoldást. Az előkészítés hiánya figyelhető meg, a tagolatlan mondattal bizonyos feszültség, többnyire drámai vibráció érhető el. A cselekmény drámaian feszült pillanataiban nincs idő elmerülni részletes felfeztetésben és monológban.

Petelei István a végső pillanattól indulva, a szereplő(k) lelkébe, emlékezetébe áthelyezve - transzponálva - pergeti vissza az eseményeket. Így születtek *balladisztikus novellái*, többek között „A tiszta ház”, a „Balogh Eszti elment...”(ezek a művek az író halála után kiadott „Elbeszélések”-ből ismertek), „A jutalom”(az 1880-as évekből való), a „Csifó fráter és a lova”(1905-ös keltezésű). Ezekben az írásaiban nem a mesék fantáziabirodalma kel életre, hanem a valóságos, a tapasztalati világ: *egy élő*, működő társadalom problémái, konfliktusai jelennek meg kendőzetlen őszinteséggel.

Mi lehet a rendezőelve az imént felsorolt Petelei novelláknak? Mindenekelőtt a lélek vívódása, emellett az el nem törpülő hős láttatása, továbbá az útkeresés gyötrelmeinek ábrázolása. A hősök - a külső mozzanatok hatására - régi önmagukból kifordulnak, rögeszmével telítődnek, s végül a pusztulás, az értékcsökkenés zárja a lelki folyamatok ábrázolását.

A fentebb emlegetett 19. századvégi csoport „udvarház-költő”-je, Petelei István balladisztikus hangulatú, máig élményt adó, értékekkel bíró novellái („beszédék”) közül következik a „Csifó fráter és a lova” bemutatkozása. A Petelei-hősök sorsa többnyire már megpecsételtetett, amikor a cselekményt felütő első mondatot elolvassuk. Így van ez a „Csifó fráter és a lova” című megrendítően szép novella esetében is. (A „fráter”- a német „Gefreiter”- az osztrák-magyar közös hadseregben a legkisebb altiszti rang népies neve volt.) Egy árva fiatalember kegyetlen sorsának a végkifejletéről tudósítja az olvasót ez a stilisztikai s esztétikai értékekben egyaránt gazdag lírizált próza.

Anton Csifó frájtert szabadságotlák a betegsége okán. Hitvány, köhögős, keszeg fickó volt. A szüleit nem ismerte, és sokat vetődött a falujában kegyelemkenyéren, míg katonasorba nőtt. Minthogy lángoló szemmel ügyelte a testét tapogató doktort, s untalan unszolta, hogy: „ne tessék vizitálni a bordáimat, mert az jó itt is, ott is”, a német „tauglich”-ot mondott rá, bárha szűkmellűnek találta. Mint mondom, nem volt neki senkije odahaza.

Jó, tüzes huszár lett Csifóból; merész; rendes, engedelmes. A lovát (Lármásnak hívták) roppantul szerette; a szereit (a bőrátvetői, csákója, bundája, szíjai, sapkája) az ágya fölött a polcon tökéletes rendben állottak éjjel-nappal; puskája, kardja ragyogtak; a pajtásai - mint jó székelő fiúk - igazszívű, füttyös beszédű fickók valának, a tisz urak nagyon megkedvelték, úgyhogy Anton Csifó oly boldog, elégedett volt ebben az ő családjában, a nagy

kaszárnyában, mint egy kis isten. Mégis Csifó a tavaszra úgy lehitványodott, mint egy leperzselt mező száraz kánikula után.

Köhögött, fulladozott, de akár mint kímélgették is a tiszt urak (ha valami zákányos őszi szél zörgette tán a lombokat, ki-kihagyták a gyakorlatból), a német doktor egyszer, mintha csak esetleg jutott volna eszébe, kedélyesen megszáította Csifót, s így szólt hozzá:

- Te huszár, menjél haza, és szedjed össze magadat, mert nem jól kinézel.

- Én? én? dehogy, instálom - dadogta Csifó, s elborult a szeme - itt hagyjam én? a kaszárnyát? én?...

Azonban itt nincsen szó, se jobbra, se balra... kimondatván a szót, Anton Csifó frájter hazament, hogy szedje össze magát, mint az parancsoltatott.

Hazament a szovátai sóhegyek felé. A kankalinok már le voltak akkor virágozva; a semlyékes Szakadátban az aranysárga mocsárvilággal behímezte már a mezőt a nyár eleje..., a tavalyi cserfaleveleket már letaszította a ragadós, fényes új lomb... fecskék tojtak a sósziplák ernyője alatt; a lágy, andalító tavaszi levegőt a búzát érlelő meleg váltotta fel a madárdallos völgyekben... Anton Csifó elkeseredve, mi szépet, mi kedvest nem vett- idegenül, fáradtan ödöngött, s igen sínylette a kaszárnyát.

Nem barátkozott, nem beszélgetett a parasztokkal; nem, Csifó a város felé vezető országot mellett való berekben lógott egész nap; egy-egy cserfa tövére lekuporodva, nagy tüzeket rakott, s nézett arrafelé, ahol a kaszárnya fekszik..., álmodozott és igyekezett, hogy összeszedje magát, amint az parancsoltatott.

... Ott benn a kaszárnyából már mennek ki a gyakorlatra a huszárok, a trombitaszó szárnyal a mezőn a Maros mellett... a nap játszik a ragyogó szerszámokon, lovak szőrén... egyformán dobognak a patkós lábak, aztán hajrá! hegyek ellenében, a föld is reszket örömeiben, amint a huszárok száguldanak át a testén... a menték lebegnek... ó, Anton Csifó kitátott szájjal lélegzett, aztán köhögött, és igen fázott, dacára a lobogó nagy tűznek, amely a lába előtt égett.

Aztán hazamennek... „Lármás”-t valaki megcsutakolja (ki? vajon ki?); a csajkában hozzák már a párologó lét; a fiúk leheverednek a fehér pokrócokra; pucolják az egyet-másokat, míg valamelyik kacagva beszéli el, mint fogták el a mezőn ögyelgő vén huszárt nagy derendóciával..., ó, mindez oly rendes, kedvderítő dolog...

A tűz Csifó előtt hamvába fullad lassanként; a zsarátnok halk nessel omlik szét... csak nézi, nézi, s nyögve sóhajt fel, és hallja, amint alkonyatban éneklük a kaszárnyában a szerelmes nótákat az ágyak tetején heverő fiúk; a kedvesnek édes csókjáról; vagy anyjuk meleg öleléséről, kakastejjel gyúrt kalácsáról...

Anton Csifónak senkije sincsen, se anyja, se szeretője... Neki minden gyönyörűsége ott a kaszárnyában bimbózott, virágzott ki... A faluban, idehaza, kutyába se veszik; ezek a házas gazdák, kik a kegyelemkenyéren felnőtt fiút ismerik... a leányok félvállról néznek rá - ha százszor is huszár! - mert egy pázmát ki nem tud kapálni velük a törökbúzás oldalon; s a fiúk, ezek az izmos, tömzsi, kemény, veszekedő székely legények lenéznek, ó! ... egy cseppet se szedheti össze magát Csifó idehaza, hanem idegenképpen csatangol a mezőn, oldalakon; és a meleg ájterben úszó szűk völgyekben didereg, visszasírva hangos kaszárnyára, a párás, langyos istállóra; vágyik a trombitaszóra; a pajtásokra; virzsínia szivarokra, promenárookra, és romlik, mind jobban, jobban, már csak árnyéka annak a Csifónak, akít parancsszóra hazaküldtek, hogy szedje össze magát.

És amint így a zabfülek már sárgulva hajladoznak a szellő libegésén; a kukorica szakállá barnulva fityeg a cső száján; a völgyön, amint szállong a fenyves szurkos illata... egyszer egy délután hosszú sorban kígyózik fel egy nagy csapat a remetei úton, az emelkedőn.

Zörgő szekerek jönnek elől, utánok fényes huszártisztai csapat, és mellettük, és utánuk ficáncoló huszárlegények, rendetlen csomóban.

Anton Csifó ránézett a látományra. Reszketett, s törülgette a szemét, hogy megtudja: ébren

van-e? A patkók kattogása már hallatszik a köves úton... tehát felszökött esze nélkül Csifó, és rohant a berken át, az országút felé.

Ó... tán megbotlott, tán elfulladt a futásban, megtámaszkodott egy öreg eperfához, s így szólt: „Még megbolondulok... hisz az a tarka kanca ott tán a Magyaros... a deresen túl: a Nőhang... mellette a Lator, a Mendel, a Kényes... tán csak nem az én századom az, ó teremtő Jézus atyám, aki ott jön?

Ismét összeszedte magát, s idejében az országútig érkezett.'

- Hová mentek, fiúk, hová? - rebegte, és fölemelte mind a két karját. A katonák ránéztek, de csak mentek tovább, mert nem ismerték meg...

Csifó rekedten kiáltotta: - Hova, hova mentek?

Berontott a lovak közé... Egy privátdiner poroszkált leghátul két vezetéktóval, s odadobott néhány szót.

Valami gyakorlatot készítenek elő a tiszt urak... s az első stáció ott a faluban lesz, míg a lovak kipihennek...

- Hé... hé! - kiáltotta Csifó, s lobogtatta a karjait a feje fölött. Ó, Istenem! Hátul, egészen hátul egy fekete ló ballag lesütött fejjel... Mintha egy hegyes tűvel szúrták volna meg Csifót. Üvöltöni kezdett:

- Ó, a Lármas... a Lármas, az én lovam, az én édes lovam...

A katonák megállottak.

- Te vagy az, Csifó? - kérdezte az egyik.

- Te, Csifó, mit keresesz itt? Élsz-e még?

Ebből mit se hallott.

A fekete ló visszanézett az ismerős hangra, és halkán felröhögött.

- Én... én, lelkem, én vagyok! - kiáltotta - édes lovam, én vagyok egyedül. S ilyfajta számárságokat rebegve megtelt mind a két szeme, és odaugrott, és átölelte a ló nagy fejét.

A huszár mindjárt leszállt a Lármasról, a többiek körülvették a mezítlábas parasztfiút. Még a tiszturak is megállottak, de senki egy szót sem szólt.

- Te, lelkem - rebegte, és cirógatta a barmot, veregette, ölelgette, és Lármas odanyomta a kobakját a fulladozó ember melléhez. A könny csak buggyant a Csifó szeméből, és végigcsorgott lesoványodott arcán.

Aztán így szólt:

- Felülhetek, ugye? Felülhetek rá még egyszer? Utoljára.

- A ló nincs megcsutakolva - mondta félhangosan egy kevély tekintetű hadnagy, de azért ő se szólott többet, mer oly mélységes vágy sugárzott ki a Csifó szeméből, oly félénk, alázatos, egyszerre rimánkodó és követelő lélek ült ki az arcán, hogy annak nem lehet ellentmondani.

- Miket beszélsz? Mért utoljára? - kérdezte durva hangon egy huszár, és tizen szöktek oda, hogy felsegítsék Csifót a lóra. De Csifó egy ugrásra a Lármas hátára szállt föl.

Lármas pedig halkán nyerített fel, s kényesen megszegte a nyakát, amint Csifót megérezte a nyeregben, és úgy lépegetett, mintha tojáson járna.

Mindenki odanézett.

Száz lépést előre tett vele, és százat vissza. Tátott szájjal lélegzett Csifó, és kigyúlt az orcája. Arra valami az eszébe jutott, egyet csettintett, megszorította a ló vékonyát, nagyot kiáltott, megragadta a kantárszíjat - s azzal hajrá! nekivágatott a dombos oldalnak.

Hogy rohant a Lármas! Mint a szélvész. A kavicsok röpültek a lába alól. - Mit csinál az a bolond? - kérdezte mosolyogva a tiszt.

- Fogjátok el - mondta egy második tiszt, de harag nélkül.

Mindenkinek jó kedve szottyant. Négyen is utána iramodtak. Milyen futás volt az!

Lármas szállt, mint a madár. Aligha érintette is a gyepet.

A legények kiáltottak.

A Csifó inge lobogott a szélben, az arca égett.

Aztán az élen fogták el. Csak úgy lefordult a lóról Csifó. Igen lihegett... aztán vér buggyant ki az ajkán. Köhögött, de mosolygott.

- Szép volt - rebegte bágyadtan.

A ló a fiú felé hajolt, meleg párát fújta rá s kaparta a gyepet.

(1905)

(Módszertani Közlemények tanítók és tanárok számára 2002.42.évf. 5.)

*****

Hogyan ünnepeltük augusztus 20-át avagy flekkenézés Balatonalmádiban

Augusztus 20-a államalapító Szt. István királyunk ünnepe. (1945- után a rendszerváltásig az „alkotmány” ünnepének nevezték.) De ezen a napon ünnepeljük az új kenyeret is, mert befejeződött az aratás és a betakarítás nehéz munkája, és a búza, az „élet” a raktárakban biztosítja számunkra, hogy a mindennapi kenyerünket egész évben megkaphassuk.

A régi hagyományok szerint minden szem búzában megláthatjuk vagy Jézus Krisztus, vagy a Szűzanya arcát. A búzából fáradtságos munkával készül a kenyér, és szintén régi hagyomány, hogy a „veknire” felvágás előtt a kereszt jelét rajzolják a késsel. (A boltban vásárolt csomagolt és szeletelt kenyérről ezt nem tudjuk megtenni és talán ebből is adódik, hogy sokszor látunk kidobott, elpredált kenyeret, mert sok helyen nem tudják, hogy a kenyér minden morzsája érték, amit meg kell becsülni.)

Kedves hagyományá vált, hogy az EÖGYKE tagjai Balatonalmádiban, Benedek Katiék „rezidenciáján” ünneplik augusztus 20-át. A napot most is szentmisével kezdtük, ahol vendégként Csíkszentdomonkos lelkipásztora Ambrus Árpád plébános úr mondott megható beszédet, hangsúlyozva, hogy az anyaország és a határon túli magyarság nem tud egymás nélkül létezni. Kölsönösen kell erősítenünk egymást. A mise után szép folklór műsorban gyönyörködtünk, és nagy örömeinkre szolgált, hogy jelen lehettünk az új kenyér megszentelésénél, felvágásánál és kóstolásánál. A vendéglátó Balatonalmádi önkormányzat vezetése egy pohár fehérborral is megkínálta a vendégeket.

Katiéknál folytattuk az ünneplést, bár voltak, akik „kemény” munkával tüzet csiholtak, abból parasztat készítettek és sütötték az előre bepácolt húsból a flekkent, tehát munkával ünnepeltek.

A többiek vagy fürödtek a Balaton igen kellemes vizében, vagy napoztak, beszélgettek és örültek, hogy a szép idő még szebbé teszi az ünnepet.

Az ebéd nagyon finom volt. Különbőféle saláták és mártások tették a flekkent még kívánatosabbá, fehér és vörös borral öblítettük le a torkunkat, és amikor már mozdulni sem tudtunk a jóllakottságtól, jött a „szellemi táplálék”.

Bende Miklós képviselőtársunk, - aki súlyos combnyaktörése miatt még mindig csak óvatosan tud közlekedni - nagyon megörvendezettett bennünket egy „békebeli” (tehát századelejei) időkben készült slágerekből összeállított műsorral. A kísérszövegét ő írta, és a zenei betéteket régi (archív) filmek zenéjéből állította össze. Kellemes, jóhumorú, kedves műsor volt, köszönet érte Miklósnak.

Késő délután viharos szelek kezdtek fújni a Balaton felől, mi megköszöntük a kedves vendéglátást, és hazafelé indultunk. Búcsút mondtunk a magyar tengernek, amelyről illik annyit tudni, hogy úgy tükrözi a múltat ez a néhány száz négyzetkilométernyi terület, mintha a Kárpát-medence, Közép-Európa története csak itt folyt volna le. Múltunk nagy korszakai mély nyomokat hagytak. Táj és ember tán soha nem formálta, formázta ennyire egymást, mint itt, ebben a varázslatos tájban, a tóhoz húzódó hegyek lejtőin, a szép alakú egykori vulkánok oldalain, ahol nemcsak a legjobb borok, a legízletesebb halak és vadak „termettek”,